

Міністерство культури та стратегічних комунікацій України
Національна музична академія України
імені П.І. Чайковського

**Фортепіанні цикли Роберта Шумана:
художньо-виконавський простір**
(СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ «ФОРТЕПІАНО»)

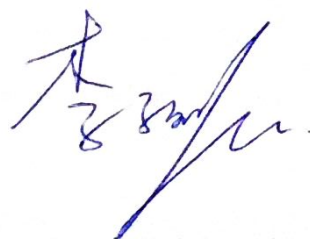
СПЕЦКУРС

ЛІ ЦЗИЧАНЬ
здобувача ступеня доктора мистецтва
кафедри спеціального фортепіано № 1

Науковий консультант:
Пруднікова Олена Іванівна
кандидат педагогічних наук,
професор

Творчий керівник:
Пруднікова Людмила Петрівна
професор, заслужений діяч мистецтв України

Київ — 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ТА ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРТЕПІАННИХ ЦИКЛІВ РОБЕРТА ШУМАНА	5
РОЗДІЛ 2. ІНТЕРПРЕТАЦІЙНА СПЕЦИФІКА ФОРТЕПІАННИХ ЦИКЛІВ РОБЕРТА ШУМАНА У ВИКОНАВСЬКІЙ ПРАКТИЦІ.....	7
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ ПІАНІСТА З ШУМАНІВСЬКИМ ЦИКЛІЧНИМ РЕПЕРТУАРОМ.....	9
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ.....	11

ВСТУП

Мета спецкурсу — дослідити фортепіанні цикли Роберта Шумана, висвітлити їх жанрово-стильові особливості та художньо-виконавські аспекти, обґрунтувати концептуальні засади інтерпретації цього репертуару в сучасній виконавській практиці.

Для реалізації поставленої мети структура курсу передбачає три змістові розділи, що охоплюють основні напрямки дослідження постаті композитора:

Розділ 1. Жанрово-стильові та художньо-естетичні особливості фортепіанних циклів Роберта Шумана присвячено осмисленню фортепіанних циклів німецького композитора у світлі романтичної естетики та музично-літературного синтезу доби. Здійснено огляд витоків жанру циклічної форми, проаналізовано специфіку образного мислення композитора, взаємодію літературного й музичного начал, а також його внесок у формування нової моделі фортепіанного циклу. Окрема увага приділяється новаторським прийомам композиції та ролі Шумана в еволюції жанрово-стильової парадигми XIX століття.

У *Розділі 2. Інтерпретаційна специфіка фортепіанних циклів Роберта Шумана у виконавській практиці* розглядаються особливості сценічного втілення шуманівських циклів у різних інтерпретаційних традиціях. Акцент зроблено на зіставленні виконавських концепцій видатних піаністів — від Клари Шуман до представників сучасної фортепіанної школи. Проаналізовано спільні художні тенденції, індивідуальні стилістичні стратегії, а також порушено проблематику співвідношення авторського тексту та виконавської свободи у виконавській практиці.

У *Розділі 3. Практичні аспекти роботи піаніста над шуманівським циклічним репертуаром* зосереджено увагу на виконавських викликах, які

постають перед піаністом у процесі опрацювання циклів Р. Шумана. Розглядаються ключові техніко-виразові компоненти — ритмічна гнучкість, агогіка, темпова логіка, педалізаційні прийоми та особливості фактурної організації — як засоби реалізації внутрішньої драматургії твору. Запропоновано конкретні рекомендації, що сприяють збереженню стильової цілісності, інтонаційної логіки та образної колористики, а також формуванню індивідуальної виконавської концепції, спорідненої з авторським задумом.

РОЗДІЛ 1.

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ТА ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРТЕПІАННИХ ЦИКЛІВ РОБЕРТА ШУМАНА

1. Роберт Шуман у музикознавчому дискурсі: стан вивчення фортепіанних циклів композитора, огляд наукової аналітики та джерельної бази досліджень.

2. Історичні витoki жанру фортепіанного циклу: поява романтичної фортепіанної мініатюри (роль Р. Шумана та Ф. Шопена у становленні жанру).

3. Літературно-програмні ідеї у циклах Р. Шумана: вплив творчості Жана Поля, Е. Т. А. Гофмана, Г. Гейне та інших романтиків на образний зміст музики.

4. Романтична естетика суб'єктивності та ліризму: вираження внутрішнього світу, поетична настроєвість і психологічна глибина образів у шуманівських циклах.

5. Принципи циклічності та композиційної єдності: мозаїчна структура циклу, варіаційність і мотивна єдність, використання лейтмотивів у збірках п'єс.

6. Музичні шифри та символіка: використання криптограм (A–S–C–H, A–B–E–G–G тощо) та їх роль у формуванні прихованих змістів (на прикладі «Carnaval» op. 9, Варіацій Abegg op. 1).

7. Контраст і полярність образів: художній принцип протиставлення у циклах (дуалістичні персонажі Флорестан і Евзебій, іронія vs лірика, гротеск vs мрійливість).

8. Еволюція фортепіанного циклу у творчості Шумана: ранні цикли 1830-х («Метелики» op. 2, «Карнавал» op. 9), середнього періоду («Фантас-

тичні п'єси» ор. 12, «Крейслеріана» ор. 16), пізні збірки («Дитячі сцени» ор. 15, «Альбом для юнацтва» ор. 68): стильові трансформації.

9. Фортепіанний цикл як синтез музики і літератури: концепція «музичної новели» в циклах Шумана.

10. Новаторство Р. Шумана у жанрі циклу: внесок композитора в розширення жанрових меж фортепіанної сюїти, формування нової драматургії циклу та вплив на композиторів доби пізнього романтизму та імпресіонізму.

11. Фортепіанний цикл в українській музиці XX–XXI століть.

РОЗДІЛ 2.

ІНТЕРПРЕТАЦІЙНА СПЕЦИФІКА ФОРТЕПІАННИХ ЦИКЛІВ РОБЕРТА ШУМАНА У ВИКОНАВСЬКІЙ ПРАКТИЦІ

1. Клара Шуман як засновниця виконавської традиції: редакторська робота та інтерпретаційні підходи К. Шуман; академічно виважене виконання з поєднанням точності тексту і поетичної виразності.

2. Видатні інтерпретатори: різноманітність підходів від кінця XIX ст. до сьогодення (А. Корто, Д. Ліпатті, С. Ріхтер, А. Штайєр та ін.); співставлення історично усталених і модерних інтерпретаційних концепцій.

3. Володимир Горовиць: романтично-експресивний стиль інтерпретації шуманівських творів; віртуозність, різкі динамічні контрасти та ефектність виконання.

4. Марта Аргеріх: імпульсивно-інтуїтивне прочитання циклів Р. Шумана; стихійна енергія інтерпретації та тонке відчуття внутрішньої логіки твору.

5. Юджа Ванг: сучасний погляд на шуманівський репертуар; поєднання блискучої техніки та чутливого ставлення до нюансів, індивідуалізація темпів і агогіки в контексті традиційної стилістики.

6. Еволюція виконавських підходів: від салонної традиції доби бідермайєра до концертного романтизму XX ст.: зміни естетичних пріоритетів в інтерпретації шуманівської музики.

7. Виконання повного циклу vs окремих номерів: проблематика добору і порядку п'єс для концертного виконання циклів (цілісне виконання чи вибіркове), вплив цього вибору на сприйняття твору аудиторією.

8. Текстологія та редакції творів Р. Шумана: вплив історичних редакцій і педагогічних версій (видання Клари Шуман, Ф. Ліста, А. Рутгардта та ін.) на

виконавську практику; становлення уртекстів (з 2-ї пол. XX ст.) і повернення до авторського тексту.

9. Академічна точність vs творча свобода: баланс між суворим дотриманням авторських вказівок та особистісною інтерпретаційною свободою піаніста; межі допустимого в традиції романтизму і сучасні погляди на авторську текстологію.

10. Драматургія виконавської інтерпретації: збереження цілісності й логіки розвитку в перебігу всього циклу; створення внутрішніх зв'язків між номерами, єдність стилю і настрою як ознака зрілої інтерпретації.

11. Історично інформоване виконавство шуманівських циклів: використання автентичних інструментів і прийомів епохи (фортепіано XIX ст., стильове фразування, стримана педалізація) у сучасній концертній практиці; внесок сучасних піаністів у переосмислення шуманівського стилю.

РОЗДІЛ 3.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ ПІАНІСТА З ШУМАНІВСЬКИМ ЦИКЛІЧНИМ РЕПЕРТУАРОМ

1. Ритм і метрична гнучкість: складність ритмічної організації шуманівських творів (зміни метру, синкопи, зміщення акцентів) та шляхи вироблення гнучкого «пульсу» без втрати точності.

2. Темпові співвідношення: вибір темпів для контрастних номерів циклу, застосування *agógica* і *rubato* для виразного переходу між настроями (прискорення чи уповільнення між п'єсами для створення драматичної цілісності).

3. Педалізація: техніка використання педалі в шуманівській музиці; досягнення прозорості фактури при швидких змінах гармоній, тонке нюансування педаллю для колористичних ефектів.

4. Динаміка: робота над динамічними контрастами та поступовими на-ростаннями/спадами (*crescendo*, *diminuendo*) в межах циклу; координація кульмінацій суміжних п'єс, «хвилеподібний» розвиток циклу.

5. Артикуляція і фразування: різноманітність артикуляційних штрихів у циклі (різкі звучності vs зв'язні *cantabile*-лінії) та їх роль у характеристиці образів.

6. Фактура і баланс голосів: робота над багат шаровою фактурою шуманівських творів; виділення прихованих мелодичних ліній у середніх голосах, баланс між мелодичною лінією та супроводом.

7. Поєднання частин циклу: виконавські прийоми у переходах між номерами (вирівнювання темпів, спільні агогічні відхилення, виконання без пауз), відчуття єдиного драматургічного цілого твору.

8. Творча імпровізаційність vs авторський текст: межі інтерпретаторської свободи в шуманівських циклах.

9. Технічні виклики: подолання специфічних труднощів у циклах (швидкі пасажі, широкі розспіви та акордові послідовності, складна поліфонія фуг та канонів – як у циклах пізнього періоду); рекомендації щодо раціональної аплікатури, розподілу рук і вправ для відпрацювання техніки.

10. Стильова цілісність інтерпретації: поради для піаніста щодо уникнення фрагментарності виконання (вироблення єдиного відчуття стилю і настрою), свідоме використання динамічних градацій і педалізації для виявлення прихованих інтонаційних зв'язків між номерами, уважне ставлення до повторюваних мотивів та ритмічних «рим», що об'єднують цикл.

11. Методика роботи над шуманівським циклом: планування індивідуальної підготовки твору (аналіз літературних програмних алюзій, вивчення нотного тексту з різних редакцій, слухання еталонних інтерпретацій минулого і сучасності), розвиток власної інтерпретаційної концепції з опорою на наукові дослідження та особистий художній досвід.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Вовченко Г. «Симфонічні етюди» та «Крейслеріана» Р. Шумана в представництві бідермаєрівської і романтичної циклізації фортепіанних міні-атюр. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2024. № 2. С. 261–266. <https://doi.org/10.32461/2226-3209.2.2024.308408>.
2. Ганзбург Г. Песенный театр Роберта Шумана : дис. канд. искусствования : 17.00.03 ; Национальная музыкальная академия Украины им. П. И. Чайковского. Киев, 2010. 211 с. URL :
<https://uacademic.info/ua/document/0411U003411> (дата звернення: 10.03.2025).
3. Горещька Н. «Танці Давидсбюндлерів» Р. Шумана: засоби і прийоми композиційної єдності циклу. *Fine Art and Culture Studies*. 2024. № 4. С. 3–10. <https://doi.org/10.32782/facs-2024-4-1>.
4. Иванова И. Периодизация творчества Роберта Шумана в фокусе оценочных суждений. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*. 2017. Вип. 47. С. 108–124. URL :
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvmp_2017_47_11 (дата звернення: 10.04.2025).
5. Кашкадамова Н. Виконавська інтерпретація у фортепіанному мистецтві ХХ сторіччя. Львів : ККІНПАТРИ ЛТД, 2014. 340 с.
6. Кашкадамова Н. Історія фортеп'янного мистецтва ХІХ сторіччя ; Львівська держ. музична академія ім. М. Лисенка. Тернопіль : АСТОН, 2006. 608 с.
7. Лі Ган. Особливості художньо-образної сфери вокальних творів Роберта Шумана : дипломна робота за здобуття ступеня магістр ; Львівська національна музична академія ім. М. В. Лисенка, Факультет музикознавства,

композиції, вокалу та диригування, Кафедра академічного співу. Львів, 2021. 58 с.

10. Лі Цзичжань. Принцип циклічності у фортепіанній музиці Роберта Шумана: виконавські підходи. *Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. 2025. Вип. 2 (67). С. 7–23. [https://doi.org/10.31318/2414-052X.2\(67\).2025.336600](https://doi.org/10.31318/2414-052X.2(67).2025.336600).

11. Лі Цзичжань. Фортепіанний цикл у творчості Роберта Шумана: художньо-стильовий світ задуму та особливості виконавського втілення. *Художня культура. Актуальні проблеми*. 2025. Вип. 21(1). С. 97–106. [https://doi.org/10.31500/1992-5514.21\(1\).2025.333485](https://doi.org/10.31500/1992-5514.21(1).2025.333485).

12. Лу До Жанровий феномен інтермецо у фортепіанній творчості Р. Шумана та Й. Брамса : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03 ; Одеська національна музична академія ім. А. В. Нежданової. Одеса, 2021. 18 с.

13. Лу До. Первое интермеццо в истории музыки: Р. Шуман, ор. 4, №1. *Музичне мистецтво і культура*. 2018. № 26. С. 200–213. <https://doi.org/10.31723/2524-0447-2018-26-200-213>.

14. Меркулов А. Фортепианные сюитные циклы Шумана: (вопросы целостности композиции и интерпретации). Москва: Музыка, 1991. 96 с.

15. Москаленко В. Лекции по музыкальной интерпретации [учеб. пособие]. Киев, 2013. 271 с.

16. Москаленко В. Про специфіку музичної інтерпретації. *Київське музикознавство*. 1999. Вип. 2. С. 4–14.

17. Панова Н. Давидсбюнд Роберта Шумана в авторському слові та поезії фортепіанних творів 1830-х років. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. № 3. С. 381–384. <https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2019.191823>.

18. Роберт Шуман. Життєві правила для музикантів. Переклав В. Білоцерківський. *Поетичні майстерні*. URL : <https://maysterni.com/publication.php?id=148861> (дата звернення: 01.03.2025).

19. Роберт Шуман и перекрестье путей музыки и литературы : сб. науч. тр. / сост. Г. И. Ганзбург ; Институт музыкознания. Харьков : РА-Каравелла, 1997. 272 с.
20. Рябуха Н. Мініатюра як феномен музичної культури (на матеріалі фортепіанних творів українських композиторів кінця XIX–XX ст.) : дис. ... канд. мист., спец. 17.00.03 ; Харк. держ. акад. культури. Харків, 2004. 137 с. URL : <https://uacademic.info/ua/document/0404U003600> (дата звернення: 01.03.2025).
21. Фрайт О. Особливості втілення принципу програмності в українській фортепіанній музиці : дис. канд. мистецтвознавства : 17.00.03 ; НАН України. Ін-т мистецтвознав., фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Київ, 2000. 178 с. URL : <https://uacademic.info/ua/document/0401U000649> (дата звернення: 01.03.2025).
22. Чернявська М. Постать Клари Вік-Шуман в європейському науковому дискурсі. *Аспекти історичного музикознавства*. 2019. Вип. 17. С. 213–231. <https://doi.org/10.34064/khnum2-17.14>.
23. Юрійчук Н. Шість фуг на тему «ВАСН» для органу або педального фортепіано ор. 60 Р. Шумана. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 55. Том 3. С. 107–112. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/55-3-17>.
24. Botstein L. Rhetoric, and the Self: Robert Schumann and Music Making in German-Speaking Europe, 1800-1860 // *Schumann and His World* ; ed. by R. L. Todd. Princeton University Press, 1994. P. 3–47.
25. Carnival, Op. 9 — Robert Schumann. *Pianio.blog*. 02.02.2024. URL : <https://www.pianio.blog/article-carnaval-op-9-robert-schumann/> (date of access: 27.04.2025).
26. Carnival (Schumann) — Wikipedia. *Wikipedia, the free encyclopedia*. URL : [https://en.wikipedia.org/wiki/Carnaval_\(Schumann\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Carnaval_(Schumann)) (date of access: 20.01.2025).
27. Chronological short vita — Schumann-Portal. Informationen rund um Robert und Clara Schumann. *Schumann netzwerk : Alles zu Robert und Clara*

Schumann. URL : https://www.schumann-portal.de/Chronological_short_vita_Robert.html (date of access: 27.02.2025).

28. Clements A. Yuja Wang / Royal festival hall review — dazzling and brilliant playing. the Guardian. URL : <https://www.theguardian.com/music/2022/apr/21/yuja-wang-review-royal-festival-hall-london-dazzling-and-brilliant-playing#:~:text=Sonatas%20from%20opposite%20ends%20of,what%20the%20music%20was%20about> (date of access: 27.04.2025).

29. Daverio J. Reading Schumann by way of Jean Paul and his contemporaries. College Music Symposium. 23.10.2018. URL : <https://symposium.music.org/30/item/2058-reading-schumann-by-way-of-jean-paul-and-his-contemporaries.html> (date of access: 24.02.2025).

30. D'Errico L. Schumann's Dichterliebe: From the problem of performance to the performance of the problem. *La Deleuziana – Online Journal of Philosophy*. 2019. № 10. P. 310–324. ISSN 2421–3098. URL : <https://philpapers.org/rec/DERSDF-7> (дата звернення: 02.08.2025).

31. Ding Yuxuan. A Study of Schumann's A Minor Piano Concerto. *Frontiers in Art Research*. 2024. Vol. 6. Iss. 12. P. 16–23. <https://doi.org/10.25236/FAR.2024.061203>.

32. Distler J. Schumann: Kreisleriana, etc. / Horowitz. *ClassicsToday.com*. URL: <https://www.classicstoday.com/review/review-9776/> (date of access: 10.04.2025).

33. Forum pianoworld. *Pianoworld. 25 years! 1997–2022*. URL : <https://forum.pianoworld.com/ubbthreads.php/topics/2911735/an-appreciation-of-kinderzenen-op-15-by-schumann.html> (date of access: 10.02.2025).

34. Guan Shuyi. Secret Messages in Schumann's Music: A Study of the Influence of German Literature and Cipher on the Music of Robert Schumann. Doctor of Musical Arts dissertation, completed in graduate school at the University of Kansas. University of Kansas, 2018. 42 p. URL : <https://hdl.handle.net/1808/27861> (date of access: 10.04.2025).

35. “Fleeting” #14: III. Langsam getragen (ursprüngliche Fassung), Fantasie in C Major, op. 17. Rie Moore. URL : https://riemoore.com/2019/04/13/fleeting-14/?utm_source (date of access: 02.08.2025).

36. Hwang Shin. Reconstructing Clara Schumann’s pedagogy: illumination through understanding. A Dissertation Presented to the Faculty of the Graduate School of Cornell University In Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Musical Arts. Cornell University 2020. 150 p. URL : <https://ecommons.cornell.edu/items/4774429b-f97e-4436-b6b2-d8048bc7cb02>

37. Kreisleriana, Op. 16, Robert Schumann. *LA Phil*. URL : <https://www.laphil.com/musicdb/pieces/2160/kreisleriana-op-16> (date of access: 20.03.2025).

38. Kuang Ziyu. Exploring Performance Techniques in Schumann’s Piano Suite Papillons. *International Journal of Literature and Arts*. 2024. Vol. 12. № 6. P. 186–192. <https://doi.org/10.11648/j.ijla.20241206.16>.

39. Lawson D. Interpretations and performance practices of Robert Schumann’s “Carnaval”. University of Nebraska at Omaha. Student Work. 2857. URL : <https://digitalcommons.unomaha.edu/studentwork/2857> (date of access: 10.04.2025).

40. Pender Music: Davidsbündlertänze № 2 and № 1. *Pender UMC*. 16.09.2023. URL : <https://penderumc.org/pender-blog/pender-music-davidsbundlertanze-no-2-and-no-1/> (date of access: 22.01.2025).

41. Renowned pianist to perform complete solo piano works of Schumann. *News Bureau*. 08.09.2011. URL : <https://news.illinois.edu/renowned-pianist-to-perform-complete-solo-piano-works-of-schumann/> (date of access: 27.07.2025).

42. Robert Schumann op. 2 — Schumann-Portal. Informationen rund um Robert und Clara Schumann. *Schumann netzwerk : Alles zu Robert und Clara Schumann*. URL : <https://www.schumann-portal.de/op-2-1243.html> (date of access: 27.07.2025).

43. Robert Schumann op. 6 — Schumann-Portal. Informationen rund um Robert und Clara Schumann. *Schumann netzwerk : Alles zu Robert und Clara Schumann*. URL : <https://www.schumann-portal.de/op-6-1245.html> (date of access: 13.02.2025).
44. Robert Schumann op. 9 — Schumann-Portal. Informationen rund um Robert und Clara Schumann. *Schumann-Netzwerk : Alles zu Robert und Clara Schumann*. URL : <https://www.schumann-portal.de/op-9-1246.html> (date of access: 12.11.2024).
45. Robert Schumann op. 16 — Schumann-Portal. Informationen rund um Robert und Clara Schumann. *Schumann-Netzwerk : Alles zu Robert und Clara Schumann*. URL: <https://www.schumann-portal.de/op-16-1253.html> (date of access: 28.07.2025).
46. Schumann: Scenes from Childhood — ABC Classic. *ABC Classic*. 03.12.2019. URL : <https://www.abc.net.au/listen/classic/read-and-watch/listening-guide/schumann-scenes-from-childhood/11687906> (date of access: 21.12.2024).
47. Schumann and His World / ed. by R. L. Todd. Princeton University Press, 1994. 395 p. <https://doi.org/10.1515/9781400863860>.
48. Schumann: Davidsbündlertänze, Kinderszenen, Sonata № 2. Angela Hewitt (piano). *Hyperion*. 2010. URL: https://www.hyperion-records.co.uk/dc.asp?dc=D_CDA67780 (date of access: 27.04.2025).
49. Simpson E. C. Yuja shows familiar flash but a lack of depth in Carnegie recital. *New York. Classical Review*. 15.05.2016. URL : <https://newyorkclassicalreview.com/2016/05/yuja-shows-familiar-flash-but-a-lack-of-depth-in-carnegie-recital/> (date of access: 27.04.2025).
50. Stefaniak A. Clara Schumann and the Imagined Revelation of Musical Works. *Music and Letters*. 2018. Vol. 99, no. 2. P. 194–223. URL : <https://doi.org/10.1093/ml/gcy012>.
51. Stefaniak A. Schumann's Virtuosity: Criticism, Composition, and Performance in Nineteenth-Century Germany. Indiana University Press, 2016. 304 p.

52. Tunbridge L. Schumann's Orchestration for Das Paradies und die Peri and Szenen aus Goethes Faust. *Choral Journal*. 2010. Vol. 51, № 2. P. 7–17. URL : https://acda-publications.s3.us-east-2.amazonaws.com/choral_journals/Tunbridge.pdf#:~:text=Schumann%E2%80%99s%20Orchestration%20for%20Das%20Paradies,aus%20Goethes%20Faust%20Laura%20Tunbridge (date of access: 27.04.2025).

53. White S. J. Cedarville University Дж. Уайт , Університет Седарвіль Fighting the Philistines: Robert Schumann and the Davidsbündler. *Musical Offerings*. 2021. Vol. 12, no. 1. P. 1–9. <https://doi.org/10.15385/jmo.2021.12.1.1>.

54. White A. M. The Improvised Text: Bodily Regimes of Piano Performance in the Nineteenth Century : dissertation ... Doctor of Philosophy ; The University of Chicago. Chicago, 2021. 235 p. URL : <https://www.proquest.com/openview/076f55adb75c36bbf85f8ebf80f7d6f9/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y#:~:text=Century%20search,New%20York%3A%20Oxford%20University> (date of access: 10.02.2025).

55. Wright D. Too much Yuja and not enough Schumann in Wang's subbing with Philharmonic. *New York. Classical Review*. 28.03.2019. URL : <https://newyorkclassicalreview.com/2019/03/too-much-yuja-and-not-enough-schumann-in-wangs-subbing-with-philharmonic/> (date of access: 27.04.2025).

56. Yuja Wang plays Brahms, Schumann and Beethoven. *Euronews*. 11.05.2016. URL: <https://www.euronews.com/culture/2016/05/11/yuja-wang-plays-brahms-schumann-and-beethoven> (date of access: 27.04.2025).

57. Yuja Wang Video Solos. *Yuja Wang Archives*. URL : <https://yujawang.nicerweb.com/download/video.html> (date of access: 27.04.2025).